

УДК 37.013.42:364.682.42-053.5 (477.63)

Яхнич Марина Володимирівна

ORCID 0000-0001-5021-614X

Аспірантка кафедри педагогіки.  
Криворізький державний педагогічний університет  
(Кривий Ріг, Україна) E-mail: nosenko.mr@gmail.com

## ВИХОВНА РОБОТА З БЕЗПРИТУЛЬНИМИ ДІТЬМИ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ У КОНТЕКСТІ ДИТЯЧОГО РУХУ 20-х рр. ХХ СТОЛІТТЯ

У статті авторка аналізує виховну роботу щодо безпритульних дітей у контексті дитячого руху Дніпропетровщини 20-х рр. ХХ століття, яка полягала у цілеспрямованій, послідовній соціально-педагогічній допомозі. Зазначається, що на сьогодні існує значна кількість проблем у вихованні підростаючого покоління, і саме повернення до нашого історичного минулого, здійснення об'єктивного аналізу праць педагогів-теоретиків дасть нам можливість удосконалити сучасний виховний процес у рамках державної освітньої політики. Вагоме місце у виховній роботі з безпритульними посіла піонерська організація, оскільки вона, на жаль, стала єдиноможливим, уніфікованим дитячим осередком, що відповідав партійним інтересам тогочасної влади. Вважаємо, що виховний вплив зазначеної організації відносно безпритульних дітей був значним, оскільки власним позитивним прикладом, активною роботою піонерів вдавалося направити «дітей вулиці» на шлях соціального виховання, долучити їх до колективу свідомих та організованих товаришів – майбутньої підростаючої зміни – будівників комунізму.

**Мета статті** – проаналізувати виховну роботу з безпритульними дітьми у межах дитячого руху Дніпропетровщини 20-х рр. ХХ століття.

**Методологія.** Використовувалися конкретно-пошукові та науково-історичні методи дослідження.

**Наукова новизна.** Вперше здійснено теоретичний аналіз виховної роботи з безпритульними дітьми Дніпропетровщини у контексті дитячого руху 20-х рр. ХХ століття на основі регіональних архівних періодичних видань, які надали змогу ґрунтовно вивчити та прослідкувати його подальший вплив на історію освіти України.

**Висновки.** Виховна робота з безпритульними дітьми Дніпропетровщини у 20-ті рр. ХХ століття здійснювалася за допомогою високоорганізованого, дисциплінованого дитячого руху. Він став своєрідним соціально-педагогічним феноменом, який увібрав у себе найкращі риси виховання «нової людини», вірної партії та її ідеалам. Із цього випливає, що дитячий рух у зазначений період, проводячи широку агітаційну, культурно-просвітницьку, виховну роботу, відіграв значну роль у виховному процесі щодо дітей, які в силу певних обставин стали жити на вулиці. Так, за його участі діти не лише отримували нову сім'ю, а й докорінно змінювали своє життя, ставали сповненими нових надій та сподівань.

**Ключові слова:** Дніпропетровщина, дитячий рух, безпритульні діти, виховний процес, піонерська організація.

**Постановка проблеми у загальному вигляді.** В сучасних умовах розвитку освіти проблема виховного впливу колективу на особистість є досить актуальним аспектом історико-педагогічного дослідження. За несприятливих соціально-економічних умов, які існують на сьогодні в нашій країні, недостатність уваги з боку батьків або іноді невиконання ними обов'язків призводить до того, що діти часто належать самим собі та наслідують найгірший приклад поведінки своїх однолітків або старших за віком друзів. Для того, щоб захистити дітей від небезпечних комунікацій, слід у педагогічній діяльності використовувати можливості колективу, аби в освітньому процесі особистість змогла реалізувати власний потенціал, сформувати найкращі морально-етичні якості, навчитися міжособистісному спілкуванню, повазі думки іншого.

На жаль, сто років тому дітей, що стали безпритульними та такими, що почали займатися бродяжництвом, учиненням правопорушень для того, щоби вижити, була значна кількість. Початок 1920-х років ознаменував створення «нового суспільства», що виникло внаслідок остаточної перемоги більшовиків та встановлення радянської влади на території України. Але становище, в якому перебувало суспільство, було катастрофічним. Безробіття, голод, відсутність належних засобів для проживання, сирітство змушували дітей різного віку шукати «можливостей для виживання». Тому безпритульники знаходили собі подібних, об'єднувалися в певні злочинні угруповання, формували власні субкультури і поступово ставали загрозою для суспільства.

Вдалим прикладом у подоланні масової дитячої безпритульності стали 20-ті рр. ХХ століття. Не маючи попереднього досвіду, державні органи влади, більшовики, хоч і не відразу, але попередили кризу, яка наростала та могла б набути величезних масштабів і непоправних наслідків. Звісно, що на вирішення зазначеного негативного явища треба було виділити величезну суму коштів, розробити законодавчу базу, яка б регулювала і здійснювала контроль за виконанням постанов, наказів, розпоряджень, створити відповідні комісії, завданням яких було б поліпшення умов для проживання, а в подальшому і навчання безпритульних дітей. Та самовіддана праця педагогів-ентузіастів, а також тих, хто не став осторонь від долі таких дітей, заслугове великої поваги, оскільки, попри складні часи, вони намагалися допомогти у вилученні безпритульних дітей з вулиці, наданні їм необхідних речей, сприяли в подоланні тих негативних якостей у поведінці, що вже були сформовані.

Безумовно, що новою родиною для безпритульних дітей міг стати дитячий будинок, на який покладалися відповідні функції: освітня та виховна. Відповідно до «Декларації про соціальне виховання», виданої Народним комісаріатом освіти України у липні 1920 року, держава не тільки визначала курс на подальшу організацію широкої мережі дитячих закладів, а й пропагувала основний напрям виховання. При цьому чітко простежуємо той факт, що соціальне виховання не можливо було би так вдало проводити за відсутності дитячого активу, тих небайдужих дітей, які власним прикладом показували свою згуртованість, організованість та відповідальність за майбутнє своєї країни.

Так, найкращим засобом виховання безпритульних дітей на початку 1920-х років став самоорганізований дитячий рух, який ще до перемоги більшовицького режиму був поширеним у вигляді скаутських організацій та формувався на основі власних принципів і переконань дітей. Дитячі та юнацькі організації діяли на території усїєї України, в тому числі й на Дніпропетровщині (Катеринославська губернія – до 1926 р.), Вони створювалися різновіковими соціальними групами та були різноманітними в контексті прояву дитячої активності. Але «влада рад» мала своє бачення щодо подальшої долі дитячого руху. Його, попри все, необхідно було уніфікувати до однієї можливої дитячої організації, члени якої будуть виховуватися в дусі колективізму та комунізму.

**Аналіз останніх досліджень та публікацій.** Ще в 20-ті роки минулого століття очільники державних освітніх установ (наркоми освіти УСРР) та вчені досліджували вплив оточення на подальші поведінкові реакції безпритульних дітей, визначали перспективний напрям системи народної освіти, його здобутки, розробляли методику роботи в колективах юнацьких організацій та безпритульних дітей. У наукових журналах широко висвітлювали свої напрацювання В. Арнаутів, Г. Гринько, О. Залужний, Я. Мамонтов, О. Музиченко, В. Протопопова, О. Рябченко, Я. Ряппо, І. Соколянський, Я. Чепіга.

На окрему увагу заслугове збірник статей С. Лозинського, Н. Велецької, А. Уласової, виданий за редакцією Б. Боровича під назвою «Колективи безпритульних та їхні ватажки» (Харків, 1926 р.) [7]. Він демонструє внутрішнє життя безпритульних дітей, описує якими якостями повинні володіти керівники колективу безпритульних та ватажки дитячого юнацького руху, в чому ці лідери груп схожі, а в чому відмінні. Також цікавим є факт про те, що педагог у виховному процесі при використанні відповідних прийомів може впливати на лідера групи і таким чином направляти їхню діяльність у відповідний напрямок. Зазначається, що «колективне» постає вище за «індивідуальне», а тому завдання вихователя – це опосередкований вплив на ватажка групи, розвиток в нього лідерських якостей. Таким чином, зазначена наукова праця дає нам змогу поглянути на дитячий колектив як на повноцінний живий організм, здатний до самоорганізованості та самовиховання.

Грунтовне дослідження, присвячене вихованню безпритульних дітей в Україні у 20-ті роки ХХ ст., здійснено В. Виноградовою-Бондаренко. Серед сучасних дослідників, предметом вивчення яких є дитячий рух, особливості його виникнення на території України, функціонування та основні напрями діяльності, слід назвати таких авторів, як: Н. Дічек, І. Карпич, Н. Коляда, О. Мальцева, С. Маркова, В. Молоткіна, В. Окаринський, О. Петришен, Р. Новгородський, О. Сухомлинська та ін. Щодо вивчення зазначеного питання вченими Дніпропетровщини, то слід зауважити, що широкого висвітлення тема не отримала, лише в поодиноких випадках зустрічається інформація у працях істориків, краєзнавців, які здійснюють дослідження періоду 20–30-х рр. ХХ століття (О. Мельник, О. Нікілев, Н. Романець). Оскільки регіональний аспект окресленої проблеми в науковому педагогічному просторі не є достатньо висвітленим та не існує узагальнених напрацювань, що показують вплив виховної роботи піонерської організації стосовно безпритульних дітей, актуальність нашого дослідження є цілком обґрунтованою.

**Мета статті** – проаналізувати виховну роботу дитячих організацій із безпритульними дітьми Дніпропетровщини 20-х рр. ХХ століття.

**Методологія і методи дослідження.** Було застосовано комплекс методів, зокрема конкретно-пошукового (аналіз, синтез, обробка джерел для з'ясування першочергових завдань піонерської організації та втілення їх на практиці) та науково-історичного ряду (задля з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між діяльністю піонерських організацій і формуванням у дитини першооснов соціалізації).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що вперше здійснено теоретичний аналіз виховної роботи з безпритульними дітьми Дніпропетровщини у контексті дитячого руху 20-х рр. ХХ століття на основі регіональних архівних періодичних видань, які надали змогу ґрунтовно вивчити та прослідкувати його подальший вплив на історію освіти України.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** Початок ХХ століття для дитячих та молодіжних організацій був дуже активним часом. Для того, щоб утворити певне об'єднання, не потрібно було погоджувати це питання з кимось «зверху», діяти за чітко визначеною інструкцією. Дітьми рухала мета,

якої вони могли досягти, якщо самоорганізуються та будуть здійснювати певні «революційні зміни». Іноді дитячий рух тісно переплітався з суспільно-політичним життям, співпрацював з громадськими організаціями, усіма силами намагався допомогти дорослому населенню у завоюванні тих чи інших соціальних прав.

На території Катеринославщини, як і в переважній більшості інших великих міст Російської імперії, серед переліку існуючих на той час дитячих та юнацьких організацій активно виявляв себе скаутський рух. Скаутські організації мали власну виховну методику, яку з часом запозичили піонери, здійснювали активну роботу щодо пошуку безпритульних дітей, надавали їм допомогу, сприяли подальшому вихованню хлопців та дівчат. Зі спогадів одного з колишніх пластових організаторів Ю. Гончаріва-Гончаренка відомо, що першу бой-скаутську дружину в Російській імперії було організовано та розміщено ще в 1909 р. в Бахмутському повіті на Катеринославщині [15, 134]. Але діяльність скаутів не відповідала інтересам урядовців, оскільки вона здійснювалася на демократичних засадах, була національно спрямованою та подекуди революційною за характером. Тому цілком зрозуміло, що навіть після повалення царату в 1917 р. та з приходом нової більшовицької влади на терени України працювати надалі організація не могла. В 1920 р. рух було остаточно ліквідовано, визнано «аполітичним» та проголошено «наскрізь буржуазним за суттю, і тому він не міг бути тією формою, в яку можна влити інший зміст» [15, 138].

Надалі дитячий рух став повністю підконтрольним партії, а тому він повинен був розвиватися згідно з комуністичною ідеологією. Із джерел газетної періодики Катеринославського губкому і губерньського комдотруху бачимо, як урядовці намагаються роз'яснити необхідність створення нової дитячої організації – піонерії («піонер» – означає бути першим, новатором, винахідником). У газетній статті йдеться про те, що доцільно відмовитися від скаутської системи роботи (яку було взято спочатку за основу) та залишити «все те, що є потрібного і можливого» [14, 1]. Таким чином, відштовхуючись від цього аргументу, за ініціативи комсомолу, з 1921 по 1922 рр. у містах України починають з'являтися дитячі організації «Юні піонери» та «Юний спартак».

Щодо осередку спартаківців, то слід зазначити, що ця організація мала особливість – спочатку її членами були діти-дитбудинківці, потім організація розширилася і почала впливати на трудові школи, фабзавучі. Також вона здійснювала досить важливу виховну та суспільно-громадську роботу, проводила культурно-просвітницькі заходи у формі концертів, постановок платних вистав задля збору коштів для безпритульних та бідних дітей. Але єдиноможливою продовжувачкою втілення виховних ідеалів партії, уніфікованим осередком дитячого руху могла стати лише піонерська організація, яка б реалізувала найважливіший задум – виховання в молодого покоління здатності до наслідування, системної зміни задля зміцнення основ комуністичної партії.

На піонерську організацію, попри загальні цілі, покладалась величезна кількість завдань, серед яких одним із основних була виховна робота з безпритульними, з тими, хто внаслідок обставин залишився «вуличною дитиною». Один із законів піонерів визначав, що піонер повинен бути прикладом для усіх, на нього потрібно рівнятися, оскільки він є морально вихованим, дисциплінованим та активним борцем за суспільну ідею. Тому до піонерів прислухалися не тільки «неорганізовані діти» (так називали часто безпритульних та «дітей вулиці»), а й доросле населення, в тому числі батьки.

Неодноразово зустрічаємо на шпальтах газет інформацію про те, що діти могли йти всупереч волі своїх батьків, чинити так, як їх навчили діяти в певній ситуації старші наставники [13, 3]. Повсякчас піонери намагалися виступати провідниками соціальної активності молоді, а тому до своїх колективів залучали вчителів, комсомольців, дорослих для створення осередків «Друзі дитинства». Одне із таких добровільно створених громадських товариств діяло на Катеринославщині у селищі Красногригорівка (Нікопольського району), робота якого була спрямована на допомогу безпритульним дітям, встановлення шефства над відповідним дитячим закладом, патронувannya та інших суспільно-важливих заходів [3; 4].

Піонерські загони розширювали свою роботу в напрямку безпосереднього виховного процесу стосовно безпритульних дітей, їх вони називали «своїми братами», а гаслом своїм вважали: «Діти – допомагають дітям». Юні ленінці (так себе називали піонери, скорочено – ЮЛ) широкі вірили, що саме власним позитивним прикладом, роблячи добрі справи, можна впливати на безпритульних. Вони вважали, що «вулиця», яка їх тримає, повинна зникнути з їхнього життя шляхом колективного впливу, оскільки обов'язком кожного члена піонерської організації є допомога безпритульним дітям. Тому при зустрічі з такими дітьми піонери завжди намагалися розповісти про своє життя та роботу в колективі, ознайомити із завданнями колективу; займалися агітацією щодо залучення безпритульних до свого товариства.

У своїй роботі «ЮЛівці» вбачали величезний виховний потенціал, вони говорили: «нашим завданням є виховання і перевиховання тих, кого необхідно виправити» [1, 2]. І такими були безпритульні діти, серед яких чимало вже повернулося з місць відбуття покарань. Найсумнішим є те, що такі діти ставали «психологічно скаліченими», їх називали «важкими дітьми». На них складно було впливати лише власним позитивним прикладом, необхідно було знаходити щодо них спеціальний підхід, щоби не відштовхнути, а навпаки – надихнути на суспільно-корисну працю, показати їхню необхідність у роботі колективу й важливість. Зокрема, популярним напрямом у роботі з безпритульними дітьми було залучення їх до навчання у майстерні, де вони могли обрати на власний розсуд певну спеціальність і отримати навички роботи у відповідній галузі. Але для цього необхідна була сировина для навчання, якої у таких майстерень не було, тому наймали ремісника, який приходив із матеріалом. Він навчав дітей, а вироблені продукти праці йшли на продаж. Із плідної спільної діяльності можна було виручити кошти на покриття

витрат на матеріали, а прибуток відправляли на забезпечення власних повсякденних потреб. Так було засновано мережу дитячих трудових колоній, серед яких були й ті, що діяли на Дніпропетровщині.

До середини 20-х рр. XX століття робота піонерського активу набрала значних обертів, і до системи дитячого самоуправління потрапляло все більше дітей. Керівники кожного із загонів мали свою «команду», яка була одним з «гвинтиків», що рухали піонерську організацію до позитивних зрушень у суспільстві. Так, робота щодо «неорганізованих дітей» поширювалася у багатьох напрямках:

– висвітлення спецкорами у дитячих газетах інформації щодо проведення виховної роботи з безпритульними;

– участь піонерів у рейдах із метою проведення бесід з дітьми;

– підготовка стінгазет на відповідну тематику;

– проведення інформаційних зустрічей із безпритульними, що живуть у селах;

– здійснення агітаційних промов з метою подальшого залучення усіх небайдужих громадян до допомоги піонерам щодо подальшого виховного впливу на безпритульних дітей.

Окрім того, варто сказати, що кожен піонерський загін діяв не сам по собі. Масовість дитячого руху вражала – це вже був не лише соціально-педагогічний феномен, він набирал обертів і своєю значущістю для громадськості ставав суспільно-виховним центром із політично ідеологізованим ядром. Особливо важливого значення в дитячому русі віддавалося участі у зльотах, як регіонального, так і республіканського рівнів, конференціях, де була можливість обговорити актуальні питання піонерської роботи, звітувати за певний відрізок часу [8, 4].

Наприклад, на Катеринославщині у квітні 1925 р. відбулася Перша регіональна конференція безпритульних дітей із трудових комун [9, 1]. Окрім того, що в ході конференції йшлося про активну участь дітей в суспільно-політичному житті країни, була відзначена допомога безпритульним селянам і робітникам. Це свідчить про те, що у дітей у такий спосіб намагалися виховати такі якості, як: відповідальність, соціальну активність, працьовитість, вміння допомагати іншим, внаслідок чого можна було перевиховуватися самим задля остаточного повернення до «загальної трудової сім'ї» [12, 1].

Високих показників піонерської організації у виховній роботі з безпритульними дітьми на Дніпропетровщині у 20-ті рр. XX століття вдалось досягти через добре організовану, згуртовану діяльність, яка трималась на колективній взаємодії. У науковому просторі того часу питаннями колективознавства, рефлексології (у межах вивчення педології, проведення експериментальних досліджень) опікувався відомий педагог О. Залужний. Він доводив, що соціальне оточення має чи не найважливіше значення у процесі розвитку дитини, формування її характеру та поведінки [6, 5]. Педагог вважав, що вітчизняна система освіти зможе дотриматися принципів «Декларації про соціальне виховання дітей» лише через виховний вплив колективу на особистість. На думку О. Залужного, піонерський рух впливає на соціалізацію особистості, тому «неорганізованим дітям» варто було лише потрапити за певних обставин у «правильне оточення» юних лєнінців, і їхнє перевиховання стане лише питанням часу [6].

За посиленої ідеологізації піонерського життя у дітей відбувалася трансформація поглядів на певні моральні норми і принципи, власні бачення та переконання. Цілком зрозуміло, що для того, щоби попередити непристойну поведінку в середовищі «неорганізованих дітей», треба було мати певний приклад. Ним став «ідеал вірного лєнінця», на який всі члени колективу повинні рівнятися. «Виходить ніби «піонерія» і «комсомольці» найактивніша й найвартісніша частина совєтського суспільства» [2, 32], – зазначав видатний український педагог Г. Ващенко. І він, дійсно, правий, тому що дитячий рух став певною моделлю, зразком, за яким радянське суспільство повинно було розвиватися і забувати про «відголоски буржуазного минулого».

Аналіз газетних періодичних видань, які виходили в Дніпропетровську в окреслений період, свідчить, що піонерський рух був надзвичайно ініціативним та життєдіяльним. Залучаючи все більшу частину безпритульних до своїх лав, піонери виконували важливу настанову, «щоб в ССРР не було ні одного «неорганізованого товариша» [10, 3]. Тому наполеглива праця членів організації допомагала кожному колишньому безпритульному адаптуватися, знайти собі друзів, долучитися до виконання суспільно-корисних справ.

Зазначимо, що піонерські загони перед тим, як долучити «неорганізованих в свої ряди», мали попередній план. Він полягав у відшукуванні безпритульних, проведенні з ними бесід, обговоренні основних завдань «ЮЛівців», наданні запрошень до вступу в піонерську організацію. При повторному відвідуванні піонери завчасно збирали необхідні речі повсякденного вжитку, в тому числі, серед них були канцелярські приладдя. Якщо діти відвідували заклади, де перебували колишні безпритульні (виправні колонії, дитячі будинки), вони також завчасно продумували план заходів, серед яких було декламування віршів, співи, ігри, постановка вистав, проведення політзанять комсомольцями. Автор однієї зі статей, розміщеної на шпальтах газети «Будь напоготові!», повідомляє, що «юні піонери в дитбудинках – це один з величезних загонів дитячого комуністичного руху, загону, якому належить перетворити дитбудинки в піонербудинки – в піонеркомуну» [5, 3]. Це означає, що піонери-дитбудинківці відігравали важливу роль у дитячому русі, вони були повноцінними членами однієї великої піонерської родини, які, пройшовши шлях бродяжництва і поневірянь, обрали правильний напрям – перевиховання.

Для остаточного розв'язання проблеми безпритульності важливо зауважити, що сторінки регіональної преси часто використовували для того, аби показати, яких позитивних змін слід очікувати від вступу до піонерії. Зустрічаємо значну кількість оповідань, автори яких показують важку долю дітей,

що опинилися «на вулиці» за певних обставин, і ті кроки, які їм необхідно було здолати, щоби вижити. Таким дітям доводилося долучатися до різних, іноді злочинних угруповань, вештатися базарами, вокзалами у пошуках милостині або пригод. Бували такі випадки, коли безпритульним необхідно було лише написати листа до газети, описавши те, як вони мріють приєднатися до піонерського руху, жити в дитбудинку, – і вони, неодмінно, були почутими [11, 2]. Тобто завдання піонерів полягало в тому, щоб не лише описати в друкованому виданні привабливі перспективи майбутнього для безпритульних дітей після вступу до їхньої організації, а і сприяти тому, щоби такі діти мали наочний приклад розв'язання складних життєвих обставин, у які вони потрапили.

**Висновки.** Здійснення виховної роботи дитячими організаціями у 20-ті рр. ХХ століття на Дніпропетровщині щодо безпритульних дітей відбувалося за багатьма напрямками, форми та зміст яких були спрямовані на залучення дітей до організації з метою перевиховання, насадження тих моральних норм і цінностей, що відповідали баченню провідної позиції партії. Діяльність організації показала, що вона була потужним інструментом у здійсненні виховного впливу на особистість безпритульного. Отже, завдяки виховному потенціалу дитячого руху, хоча він і здійснювався за посиленого ідеологічного впливу, колишні «діти вулиці» адаптувалися до життя в суспільстві, ставали його членами, брали участь у розбудові радянського ладу.

## References

1. Беседы редактора. *Будь готов!* 1925. 26 марта. № 7. С. 2.  
Besedy redaktora [The editor's conversations]. (1925). *Bud hotov! – Be ready!* Issue 7, 2.
2. Ващенко Г.Г. Український ренесанс ХХ століття. Торонто: На варті, 1953. 80 с.  
Vashchenko, H.H. (1953). *Ukrainskyi renesans XX stolittia* [Ukrainian Renaissance of the XX century]. Toronto, Canada: Na varti.
3. Втягуємо й дорослих. *Будь готов!* 1925. 20 апреля. № 10. С. 2.  
Vtiahuiemo y doroslykh [Pulling the adults in as well]. (1925). *Bud hotov! – Be ready!* Issue 10, 2.
4. Выполняют завет Ильича. *Будь готов!* 1925. 05 февраля. № 3. С. 3.  
Vupolniaiut zavet Ylycha [Fulfil Illich's precept]. (1925). *Bud hotov! – Be ready!* Issue 3, 3.
5. Детдома, к работе! *Будь готов!* 1925. 15 июня. № 17. С. 3.  
Detdoma, k rabote! [Children's homes, get to work!]. (1925). *Bud hotov! – Be ready!* Issue. 17, 3.
6. Залужний О.С. До питання про вплив оточення на шкільну успішність та загальний розвиток дитини. *Український вісник рефлексології та експериментальної педагогіки*. 1929. № 2 (13). С. 5–11.  
Zaluzhnyi, O.S. (1929). Do pytannia pro vplyv otochennia na shkilnu uspishnist ta zahalnyi rozvytok dytyny [On the influence of the environment on a child's school performance and overall development]. *Ukrainskyi visnyk refleksolohii ta eksperymentalnoi pedahohiky – Ukrainian Bulletin of Reflexology and Experimental Pedagogy*. Issue 2 (13), 5–11.
7. Коллективы беспризорных и их вожаки: сборник статей С. О. Лозинского, Н. П. Велецкой, А. В. Уласовой / под ред. Б. О. Боровича. Харьков: Труд, 1926. 126 с.  
Kollektyvy bespryzornykh y ykh vozhaky: sbornyk statei [Collectives of street children and their leaders: collection of articles] by S. O. Lozynskoho, N. P. Veletskoi, A. V. Ulasovoi / pod red. B. O. Borovycha. (1926). Kharkov, Ukraine: Trud.
8. Коляда Н. М. З історії перших піонерських зльотів у контексті розвитку вітчизняного та світового дитячого руху (кінець 20-х – початок 30-х років ХХ ст.). URL: [https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3766/1/Z\\_istorii\\_.pdf](https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3766/1/Z_istorii_.pdf) (дата звернення: 17.01.2022).  
Koliada, N. M. Z istorii pershykh pionerskykh zlotiv u konteksti rozvytku vitchyznianoho ta svitovoho dytiachoho rukhu (kinets 20-kh – pochatok 30-kh rokiv KhKh st.) [From the history of the first pioneer rises in the context of the development of the national and world children's movement (late 20s – early 30s of the 20th century)]. Retrieved from: [https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3766/1/Z\\_istorii\\_.pdf](https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3766/1/Z_istorii_.pdf) (data zvernennia: 17.01.2022).
9. Конференция беспризорных детей. *Будь готов!* 1925. 13 апреля. № 9. С. 1.  
Konferentsyia bespryzornykh detei [Street Children's Conference]. (1925). *Bud hotov! – Be ready!* Issue 9, 1.
10. Конференция школьников. *Будь готов!* 1925. 21 января. № 2. С. 3.  
Konferentsyia shkolnykov [School students' conference]. (1925). *Bud hotov! – Be ready!* Issue 2, 3.
11. Лист до газети. (Оповідання). *Будь наготові!* 1925. 16 жовтня. № 28. С. 2.  
Lyst do hazety. (Opovidannia) [Letter to the newspaper. (The story)]. (1925). *Bud napohotovi! – Be ready!* Issue 28, 2.
12. Общегородская конференция ячеек «Друзей детства». *Будь готов!* 1925. 05 февраля. № 3. С. 1.  
Obshegorodskaia konferentsyia yacheek «Druzei detstva» [Citywide conference of the «Friends of Childhood» cells]. (1925). *Bud hotov! – Be ready!* Issue3, 1.
13. Пионер – всем ребятам пример. *Будь готов!* 1925. 06 апреля. № 8. С. 3.  
Pyoner – vsem rebiatam prymer [A pioneer is an example to all children]. (1925). *Bud hotov! – Be ready!* Issue 8, 3.

14. Про нову структуру Піонер-Організації. *Будь наготові!* 1925. 16 липня. № 21. С. 1.  
Pro novu strukturu Pioner-Orhanizatsii [About the new structure of the Pioneer Organisation]. (1925). *Bud nahotovi! – Be ready!* Issue 21, 1.
15. Окаринський В. М. Український скаутський рух у Центральній та Південно-Східній Україні. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія»*. 2000. Спеціальний випуск: у 2 частинах. Частина 1, Т. 18. С. 134–139.  
Okarynskyi, V. M. (2000). Ukrainnyi skautskyy rukh u Tsentralnii ta Pivdenno-Skhidnii Ukraini [The Ukrainian Scout Movement in Central and South-Eastern Ukraine]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Kyievo-Mohylianska akademii» – Scientific Notes of the National University «Kyiv-Mohyla Academy»*. Spetsialnyi vypusk: u 2 chastynakh. Chastyna 1. T. 18, 134–139.
16. Янченко Т. В. Педологія в Україні та зарубіжжі: теорія та практика: монографія / науковий редактор О. В. Сухомлинська. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. 448 с.  
Yanchenko, T. V. (2016). Pedolohiia v Ukraini ta zarubizhzhii: teoriia ta praktyka [Pedology in Ukraine and abroad: theory and practice]: monohrafiia / naukovyi redaktor O. V. Sukhomlynska. Chernihiv, Ukraine: Desna Polihraf.

*Yakhnych Maryna*

ORCID 0000-0001-5021-614x

Postgraduate student of the Department of Pedagogy,  
Kryvyi Rih State Pedagogical University  
(Kryvyi Rih, Ukraine) E-mail: nosenko.mr@gmail.com

#### EDUCATIONAL WORK WITH HOMELESS CHILDREN OF THE DNEPROPETROVSK REGION IN THE CONTEXT OF THE CHILDREN'S MOVEMENT OF THE 20S XX CENTURY

*In the article the author analyzes the educational work of children's movement concerning the homeless children of the twenties of the XX-th century in Dnepropetrovsk region, which consisted of purposeful and consecutive activity. It is noted that today there is a significant number of problems in the upbringing of the younger generation and the very return to our historical past, the implementation of an objective analysis of the works of pedagogical theorists will give us the opportunity to improve the modern educational process within the state educational policy. An important place in the educational work with the homeless took the pioneer organization, as it became a unified children's unit, which corresponded to the interests of the party power of that time. We consider that the educational influence of the mentioned society concerning the street children was considerable, because the positive example and pioneers' work helped to put street children on the right way, to attach them to the collective of conscious and organized fellows – builders of communism, the future young generation.*

**Purpose of the article:** to analyze the educational work of the children's movement with the homeless children of the Dnipropetrovsk region in the 20s.

**Methodology:** concrete-search and scientific-historical methods.

**The scientific novelty** of the research consists in the fact that the first theoretical analysis of educational work with the street children of the Dnipropetrovsk region in the context of the children's movement of the 20s. XX century on the basis of the regional archival periodicals, which provided an opportunity to study thoroughly and trace its further impact on the history of education in Ukraine.

**Conclusions.** Educational work with street children in Dnepropetrovsk region in the 20s of XX century was carried out with the help of highly organized, disciplined children's movement. It became a peculiar socio-pedagogical phenomenon, which absorbed the best features of education of a «new man», loyal to the party and its ideals. From this it emerges that the children's movement in the marked period, by carrying out extensive agitation, cultural and educational work, played a significant role in the upbringing of children who, due to certain circumstances, began to live on the streets. With his participation, children not only received a new family, but fundamentally changed their lives, became full of new hopes and aspirations.

**Key words:** Dnipropetrovsk region, children's movement, street children, educational process, pioneer organization.

Стаття надійшла до редакції: 02.06.2022 р.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Янченко Т. В.